

Тетяна КАЧАК (Tetiana KACHAK)

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID 0000-0002-6863-1736
tetiana.kachak@gmail.com

Дитинство XX–XXI ст. у світлі літературних образів та інтерпретацій

**Childhood of the 20th–21st centuries in the light of literary
images and interpretations**

The review is devoted to the analysis of the monograph „Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.”, edyted by K. Jakubowska-Krawczyk, Warsaw 2021.

Рецензія на колективну монографію „Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.” (наукова редакція Катажини Якубовської-Кравчик). Варшава, 2021.

Найбільша криза XX–XXI століття – війна... цинічне вбивство мирного населення, дітей, руйнування міст і сіл... Сьогодні в Україні – десятий день війни, яку розпочали росіяни... Цинічно називаючи це військовою операцією, вони намагаються знищити будь-які демократичні цінності й прагнення суверенної держави бути незалежною, скорити вільний народ і повернути його під владу імперії, у радянський совок, тюрму народів... Під гаслами денационалізації і демілітаризації держава-агресор вторглася в іншу незалежну країну й демонструє власний фашизм і націоналізм...

Українські діти зараз не мають мирного неба над головою, натомість – підвали, бомбосховища, зруйновані домівки, переселення і втеча... обстріли й бомбардування, сирени тривоги й постійний страх... Поранені й загинувші діти, їхні батьки й родичі... Такі жажіття складно пережити, адже маємо еру передових цифрових технологій... Еру, в якій би не мало бути танків і градусів, насильства і смертей... Зараз ми можемо тільки уявити, яким буде літературний образ українського дитинства 2022 року, спаленого війною і скаліченого фізичними й психологічними травмами; якою буде література для дітей і про дітей; які образи, мову й наратив використовують письменники, щоб передати

біль, дитячі емоції й трагедії. Але з упевненістю можна стверджувати, що для українських письменників і читачів кількох поколінь війна ніколи не буде абстрактним поняттям, адже „культурне прочитання *Війни* має вимір конкретного вкорінення в реальність”¹.

Ця рецензія на колективну монографію „Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.” (наукова редакція Катажини Якубовської-Кравчик) мала зовсім інший початок, написаний у довоєнний час, але події 24 лютого 2022 року назавжди змінили Україну. Розпочався період найбільшої й найтрагічнішої кризи з часів Другої світової війни.

Література завжди була дзеркалом життя. Письменники осмислювали й художньо відтворювали суспільні події, явища, образи людей, використовуючи різні методи й способи, синтезуючи реальні та вигадані площини. Дослідниця дитячої літератури Рудін Сімс Бішоп (Rudine Sims Bishop) зауважує: „Одна з причин існування літератури полягає в тому, щоб трансформувати людський досвід і відображати його нам, щоб ми могли краще його зрозуміти”². Українські й польські літературознавці засвідчують це в запропонованих у монографії розділах-студіях, інтерпретаціях відомих творів класиків і сучасних письменників.

Усі дослідження об’єднує образ дитини й дитинства, складного, травматичного, у тому числі й такого, яке припало на часи Другої світової війни, Голокосту, комуністичного режиму та війни на сході України (2014 – 2022). У полі зору науковців – твори Михайла Коцюбинського, Модеста Левицького, Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Миколи Вінграновського, Володимира Куліша, Івана Сенченка, Юрія Винничука, Софії Андрухович, Олега Сенцова, Джона Бойна, Сари Нович та інших.

З кінця ХІХ століття образ дитини в українській літературі не тільки утверджується і стає самодостатнім, а й постає у різних ракурсах, розгортається в уявно-казковому й реалістичному (психологічному й соціально-побутовому) художніх аспектах. Ярослав Поліщук слушно пов’язує цю тенденцію з „емансипацією окремих суспільних груп”, „утвердженням моральних засад мистецтва”, „модернізацією художньої форми”³ і звертає увагу на зображення дитинства у слов’янських літературах ХІХ ст. як стану колоніальної залежності.

Аналізуючи образ дитини в оповіданнях Михайла Коцюбинського *Харитя*, *Ялинка*, *Маленький грішник*, науковець вдається до висвітлення ширшого контек-

¹ К. Якубовська-Кравчик Катажина, С. Романюк, *Універсализм военной тематики? Проблемы переклада ілюстрованої книжки (на прикладі проекту творчої майстерні „Аграфка” „Війна, що змінила Рондо”)* [в:] „Мова: класичне–модерне–постмодерне”, Вип. 5, 2019, с. 89.

² R. S. Bishop, *Windows and Mirrors: Children’s Books and Parallel Cultures* [in:] *Celebrating Literacy. Proceedings of the Annual Reading Conference at California State University* (14th, San Bernadino, California, March 5, 1990), p. 3–2, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED337744.pdf#page=11>, [5.03.2022].

³ Я. Поліщук, *Дитина й афекти в ранніх оповіданнях Михайла Коцюбинського* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 12.

сту, зокрема співпраці письменника з дитячим журналом *Дзвінок* (1890–1914), особливостей еволюції його стилю. Ґрунтовніше розглядає два аспекти обраної теми – *Емоційний образ дитинства* та *Деталь*. Дійсно, зосередженість на художніх деталях та психологізм у зображенні персонажів – знакові риси письма Михайла Коцюбинського, які проявляються й в ранніх оповіданнях про і для дітей. Вмотивованими є міркування Ярослава Поліщука про лаконізм мови й специфіку вираження почуттів та емоцій персонажа, портретні художні деталі, „психологізований пейзаж”, динамізм діалогів, що „добре відображає активність дії”⁴.

Слушним є узагальнення, що „у всіх трьох оповіданнях діти зображені у кризових життєвих ситуаціях, а їхні постаті міцно інтегровані у світ дорослих. Таке дитинство опосередкованим чином відбиває стан колоніальної залежності та підпорядкованості”⁵.

Світ дитини, а разом з тим проблема індивідуальної та національної ідентичності – предмет наукових інтересів Ольги Яблонської, дослідниці творчості Модеста Левицького. Інтерпретація твору *Казенні діти* цікава аналізом художніх деталей та імпліцитних смислів, акцентами на автобіографізмові. Літературознавиця аргументовано й послідовно доводить, що „цією історією автор підкреслює, що голос крові, чуття роду / народу є вищими за соціально-політичні обставини”⁶.

Тлом зображення дітей Модест Левицький обирає суспільні явища й події того часу, життєві обставини які визначають їхнє дитинство, впливають на формування індивідуальної ідентичності. На прикладі оповідань письменника Ольга Яблонська ілюструє, яким чином через поетику твору, художні засоби розкрито проблематику й вибудовано дискурс дитинства, висвітлено внутрішній світ дитини, часто конфліктний чи динамічний.

Іншими є образи дітей-героїв в українській дитячій прозі 1930-х років. Як зауважує Ольга Харлан, спираючись на дослідження Сергія Іванюка, письменники, свідомо виконуючи соціальне замовлення, формували героя, який мав бути зразком для наслідування. Це явище дослідниця називає антропологічним експериментом радянської держави щодо створення „нової людини”⁷ – homo soveticus, гвинтика гігантської державної машини, частинки загальної маси, людини-виконавця. Літературний образ радянського дитинства тісно пов’язаний з ідеологічними нашаруваннями, розгортанням трьох основних тематичних

⁴ *Ibidem*, с. 19.

⁵ *Ibidem*, с. 20.

⁶ О. Яблонська, *Світ дитини у творчості Модеста Левицького: проблема індивідуальної та національної ідентичності* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 28.

⁷ О. Харлан, *Виховання „нової людини”: українська дитяча проза 1930-х років як відображення радянського антропологічного експерименту* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 35.

напрямок: „перший із них торкається феномену зміни та формування поглядів на розвиток суспільства в революційну епоху”; другий – „життя дитячих будинків і комун для колишніх безпритульних”; третій – тема шкільного життя. Сьогодні як ніколи важливо, як зазначає Ярослав Поліщук, „радикально переглянути радянський канон літератури для дітей та юнацтва і провести його реконструкцію”⁸.

Дуже влучно, аналізуючи трилогію Юрія Смолича (*Дитинство, Наші тайни, Вісімнадцятилітні*), Ольга Харлан увиразнює мотиви вибору, який здійснюють герої (у минулому друзі й однодумці, а пізніше представники різних соціальних таборів). Міркування щодо рецептивної поетики твору Юрія Смолича актуальне у контексті аналізу багатьох творів радянської соцреалістичної дитячої літератури: „Людина нової епохи, підказує автор читачеві, твориться через кров і смерть, жертви й страждання, а тому в дитини повинно було формуватися почуття вдячності загиблим героям, провини перед ними й нестерпного бажання повторити їх подвиги, доказати свою вірність ідеям „нового життя””⁹. Доречними є зауваги щодо альтернативних тенденцій літературного осмислення проблеми вибору юної особистості у творах Ірини Вільде й Уласа Самчука, написаних за межею СРСР.

Літературний образ дитинства письменники створюють за допомогою різних інструментів поетики. Одним із них є автобіографізм. У цьому переконує Оксана Пашко, яка реконструює світ дитинства Володимира Куліша, сина українського письменника Миколи Куліша, на основі аналізу його спогадів *Слово про будинок*, „Слово” та повісті *Пацани. Повість про безпритульних*. Особливо виразна інтерпретація локусів, серед яких центральним є будинок – простір дому, родинної пам’яті, а також як химерний образ „своєрідного замку, звідки починають зникати люди”. Детально проінтерпретовано топи одеси й інших міст України, згадано й Соловки.

Дослідження Оксани Пашко підтверджує, що для літератури 1930–1960-х років був характерний показ дитинства щасливого й нещасливого. Маркерами першого є безтурботне життя з родиною, спільні заняття спортом. Іншим є дитинство синів і дочок ворогів народу. Порівнюючи твори Володимира Куліша та Івана Микитенка про безпритульних дітей, літературознавиця робить акцент на специфіці розгортання однієї й тієї ж теми у дусі ідеологічної течії соцреалізму та в опозиції до неї.

Цікавий ракурс прочитання художніх творів, аналізу літературного образу дитинства забезпечують постколоніальні практики. Незаперечними є ефективність та доречність використання цього критичного підходу для аналізу пострадянських суспільно-культурних ситуацій. Галина Корбич зосереджує увагу на кореляції понять антиколоніальний / постколоніальний і дуже влучно констатує,

⁸ Т. Качак, *Dytynstvo v chasy kryzy XX–XXI st. u literaturi ta kul'turi Tsentral'noyi ta Shkhidnoyi Yevropy* [w:] „Studia Polsko-Ukraińskie”, nr 8, 2021, s. 280.

⁹ О. Харлан, *Op. cit.*, c. 36.

що постколоніальні підходи дають можливість пояснити антитоталітарні явища і „подивитись усередину самої тоталітарної епохи, виявити її колоніальні проявлення”¹⁰. Дійсно, „колоніальні практики минулого безслідно не зникли, на них побудована уся нова література і вони ж становлять платформу, на якій можна аналізувати персональну і колективну пам’ять, досліджувати природу підкорення і спротиву владі, формування національних ідентичностей, не заражених колоніальними бацилами тощо”¹¹. Дослідниця, апелюючи до праць Марка Павлишина, Тамари Гундорової, Миколи Рябчука, не оминає увагою проблему тотожності російської та радянської колонізації сусідніх народів. Війна Росії та її вторгнення в Україну сьогодні є ще одним підтвердженням колоніального характеру Російської імперії. Цей факт одним із перших обґрунтував Іван Франко, про що згадує у своєму дослідженні Галина Корбич.

Предметом студій Галини Корбич є проблема воєнного дитинства у прозі Григора Тютюнника. Багато науковців досліджували автобіографізм образів головних героїв повістей *Облога*, *Климко*, *Вогник далеко в степу*, писали про показ дітей війни, але мало хто зумів побачити трактування радянського українського села як травматичного місця, „як радянського внутрішньо-колоніального світу”¹². Імпонує твердження дослідниці про те, що налаштованість проти тоталітарної дійсності у Григора Тютюнника „вписана в саму оповідь, наявна в контекстах й структурі текстів, головне ж – показ правди життя відслонює сутність колонізації та обертається засудженням її проявів”¹³. З постколоніальних позицій описує письменник і війну, і образи хлопців-героїв, художньо оформлює картину минулого, яка зринає у травмованій в дитинстві пам’яті. Дослідниця скрупульозно аналізує оповідання *В сутінки* й показує, як герої Тютюнника переживають колоніальну травму, зумовлену не тільки реаліями війни, а й жорстоким тоталітарним режимом.

Обмірковування проблеми конструювання пам’яті про Другу світову війну в українській літературі для і про дітей продовжує студія Віталіни Кизилової. Ключові аспекти її дослідження – антимілітарні художні практики, притаманні творам Володимира Дрозда, Григора Тютюнника, Миколи Вінграновського, Євгена Гуцала. Як й інші науковці, авторка фіксує контрастність розгортання теми воєнного дитинства у творах згаданих письменників-шістдесятників й тих, що виконували соцзамовлення (Юрія Яновського, Юрія Збанацького).

Втрачене, воєнне дитинство судилося не тільки дітям XX століття, а й сучасним українським дітям. Про це – роман Сергія Жадана *Інтернат*, аналітичне осмислення якого пропонують Уляна Федорів та Ольга Новик.

¹⁰ Г. Корбич, *Воєнне дитинство у прозі Григора Тютюнника в контексті постколоніальних практик* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 60.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, с. 63.

¹³ *Ibidem*.

Уляна Федорів осмислює образ дитини і мотив втраченого дитинства, інтерпретуючи роман крізь призму студій травми. Її дослідження структурують: 1) міркування про інтернат як метафору травми, розгляд проблеми травматичного досвіду символічного сирітства, мотивів безбатьківства та бездомів'я; 2) оцінка впливу тоталітарного, радянського минулого на поведінку героя та пошуки власної ідентичності; 3) аналіз травматичного досвіду сучасної дитини, яка переживає жажіття російсько-української війни.

Ольга Новик обирає компаративний аналіз, порівнюючи твір Сергія Жадана із твором Маркуса Зузака *Крадійка книжок*, і зосереджується на проблемі літературного показу раптового дорослішання дітей у часи війни, сирітства, голоду, виживання.

Аналізуючи колективну монографію, зауважуємо, що предметом зацікавлення дослідників часто стає психологія юної особистості у кризовий час, внутрішній світ дитини, її переживання й емоції, передані письменниками за допомогою арсеналу засобів поетики. Світлана Ковпик дослідницький потенціал зосереджує на розкритті специфіки літературного моделювання світу дитини й дитячої свідомості в умовах Голокосту через показ механізмів дитячого світосприйняття у романі Джона Бойна *Хлопчик у смугастій піжамі*. Порівнюючи юних персонажів Бруно і Шмуля, авторка доводить, що на характер поведінки, дитяче світовідчуття і світосприймання впливають принципи виховання, в якому формується життєвий досвід дитини, умови й життєві обставини. Аналізом твору підтверджує той факт, що діти залишаються дітьми і під час війни, а ірландський письменник зумів показати, якою щирою може бути дружба дітей, представників націй, котрі перебувають у ворожих відносинах, і наскільки діти залежать від жорстокого світу дорослих.

Голокост, як і війна, назавжди залишає травматичний слід у свідомості людей, індивідуальній та колективній пам'яті націй. У центрі наукової розвідки Марти Качмарчик аналіз літературного конструювання дитинства в умовах війни, окупації та Голокосту на тлі життя міста-палімпсеста Львова, розгорнутого Юрієм Винничуком у романі *Танго смерті*. Подібно до попереднього дослідження, авторка зосереджує увагу на стосунках дітей-однолітків, які є представниками різних національностей. Виправдано дослідниця піддає сумніву таку дружбу, адже на той час в реальному житті вона була малоімовірною, наводить інші факти, що підтверджують це припущення. Саме тому Марта Качмарчик стверджує, що Юрій Винничук звертається до концепції ідеального дитинства і пропонує читачам „ностальгічну історію, яка вписується в топос втраченого раю” („nostalgiczną opowieść wpisującą się w topos raju utraconego”)¹⁴. Хлопці ростуть

¹⁴ M. Kaczmarczyk, *Obraz dziecka i dzieciństwa w obliczu wojny i zagłady na podstawie powieści Jurija Wynnyczuka „Tango Śmierci”* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 107.

без батьків. Їх розстріляли. Дітям складно усвідомити таку жертвовність, адже всі загинули за волю України, хоч належали до різних націй. Однак, незважаючи на ці обставини, дитинство може бути щасливим. Дитячі ігри, взаємопідтримка, спільні святкування роблять його саме таким. Дослідниця дуже уважно інтерпретує розгортання сюжету роману, зупиняється на образах-символах, штрихами коментує місце й час розгортання подій. Зрештою, констатує, що „травматичні події – смерть, війна, розставання, хвороба – це межа переживань, для яких вже створюється нова реальність, відмінна від Едемського саду дитинства”¹⁵. Дійсно, і дорослішання, і події, які відбуваються у Львові (війна, насильство, ворожнеча націй, антисемітські погроми як результат тогочасної політики), засвідчують кінець щасливого дитинства героїв.

Марта Качмарчик крок за кроком розкриває латентні сенси роману й дискутує з іншими дослідниками щодо ключової проблеми твору. Акцентує на моральних випробуваннях, які випадають на долю героїв, ще раз підкреслюючи, що „реальність Голокосту стала моральним виразом, в якому боротьба не лише за виживання, а й насамперед про людську гідність”¹⁶. У цьому контексті зрозумілим є вибір дорослих друзів й паралель з долею їхніх батьків у фіналі розповіді. Історія проходить коло і повторюється. Рецепція та інтерпретація цього та інших творів подібної тематики зумовлюють доцільність розгляду травми у міждисциплінарній площині з використанням поняття „палімпсесту” як метафори і як парадоксу¹⁷.

Науковці Домагой Кличек та Дарія Павлешен намагаються відчитати й пояснити прописування дитячої травми у романі Софії Андрухович *Фелікс Австрія*, змоделювати літературне конструювання ідентичності через спогади. Цінними є тлумачення епізодів тексту й поезики характеротворення з використанням таких понять і термінів як *репресія, ілюзія пам'яті, амнезія дитинства та хибні (несправжні) спогади*. Використовуючи наративний підхід дослідники відкривають ще один ракурс інтерпретації роману та образу головної героїні.

Романи Юрія Винничука, Софії Андрухович не адресовані дітям, але пропонують візію дитинства. Специфічний наратив, тематичні акценти, імпліцитні смисли, рецептивні установки в образотворенні вирізняють їх від сегменту дитячої літератури. Натомість оповідання Олега Сенцова із книги *Жизня* можуть мати подвійне адресування. Наукове дослідження „Специфіка дитинства в оповіданнях Олега Сенцова” Катажини Якубовської-Кравчик також підкреслює цей факт. Аналізуючи різні оповідання, літературознавця акцентує на специфіці зображення певного періоду дитинства у кожному, наголошує,

¹⁵ *Ibidem*, с. 114.

¹⁶ *Ibidem*, с. 118.

¹⁷ D. Kołodziejczy, M. Świetlicki, *Trauma kulturowa jako palimpsest: (post)komunizm w kontekście porównawczym nowoczesności, totalitaryzmów i (post)kolonializmów* [w:] „Miscellanea Posttotalitana Wratislaviensia”, nr 6, 2017, s. 12.

що зібрані історії хоч і є „особистими текстами”, в той же час представляють досвід цілого покоління. Письменник, реконструюючи світ дитинства, показує процес становлення ідентичності юного героя і його однолітків.

Цікаво проінтерпретовано топоси, локуси, простір (Україна, Крим, дім, школа, лікарня), тавровані ідеологією радянської системи. Катажина Якубовська-Кравчик відчитує ті сенси, які свідчать про формування особистості героя-оповідача, його переконань і цінностей, яких він дотримуватиметься усе подальше життя. Одним із основних концептів тексту є концепт смерті, яка й „закриває найщасливіший період у житті”¹⁸. Оповідання Олега Сенцова, насправду, не залишають байдужими нікого: ні дорослих, ні юних читачів.

Завершує колективну монографію наукова розвідка Оксани Пухонської, присвячена аналізу дитячої травми війни, художньо артикульованої Сарою Нович у романі *Дівчинка на війні*. Не тільки літературна дійсність, а й сьогодення українців підтверджують істинність твердження: „Війна – це завжди деконструкція світу, сформованого людиною на засадах безпеки й певності у майбутньому. Навіть не смерть стає причиною мілітарної травми, а перманентне відчуття страху руйнації звичного для людини середовища, а відтак і відчуття страху смерті, яке у просторі бойових дій стає пріоритетним”¹⁹.

Головна героїня роману американської письменниці хорватського походження переживає мілітарну травму внаслідок того, що стає свідком жаків югославської війни, вбивства своїх батьків. Оксана Пухонська декодує зміст твору, детально зупиняючись на основних аспектах його поетики. Подає аналіз мілітарного простору, відзначає важливість бачення світу – очима дитини, зосереджується на чинниках, які поглиблюють дитячу травму (втрата дому, близьких), фіксує взаємозалежність між зруйнованим зовнішнім світом дитини і деконструкцією її внутрішнього світу.

Констатуючи неоднорідний і багатофункціональний літературний вимір травми, дослідниця робить надзвичайно важливі узагальнення: „По-перше, художній текст, який останнім часом все більше набуває ознак інструмента культурної пам’яті, дає можливість прописати проблему дитячого враження від травматичної події, та механізми її впливу на характер, формування світогляду та ідентичності. По-друге, література фіксує травматичну подію історії в рецепції персонажа, метонімічно проєктуючи її на покоління, етнічну групу, націю і створює потенційну можливість психологічної рефлексії над нею, що не притаманне історіографічному фактажу. По-третє, такий художній твір відкриває

¹⁸ К. Якубовська-Кравчик, *Специфіка дитинства в оповіданнях Олега Сенцова*; О. Пухонська, *Дитяча травма війни (за романом Сарі Нович „Дівчинка на війні”)* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 148.

¹⁹ О. Пухонська, *Дитяча травма війни (за романом Сарі Нович „Дівчинка на війні”)* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 162.

перспективу культурної терапії, залучаючи в цей процес читача, який прямо чи опосередковано стає носієм цієї травми. Але література – лише художня рецепція болючого досвіду, сутність якого в дійсності насправді складно відобразити словами”²⁰. А правомірність таких узагальнень засвідчують усі розділи монографії.

Матеріали монографії добре структуровані, наукові дослідження логічно й послідовно розкривають літературний образ дитинства у періоди найбільших криз, які переживали українці, євреї та інші нації. Автори розвідок називають чинники втраченого дитинства, формування травматичної пам’яті особистості й суспільств, аналізують колоніальний і тоталітарний літературний досвід.

Сьогодні як ніколи переконуємося в тому, наскільки важливо, щоб письменники осмислювали образи дітей і дитинства, з різних точок зору показували кризові періоди в історії суспільства, їх вплив на долю особистості, групи людей чи націй. Сучасному поколінню вкрай необхідні тексти, які б ставали своєрідною „культурною терапією дитячої травми війни, що перманентно присутня у свідомості різних поколінь” (Оксана Пухонська). Моделі поведінки героїв як новий емоційний досвід для читачів також можуть бути визначальними сегментами у формуванні ціннісних орієнтацій, світогляду й життєвих позицій у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА / REFERENCES

- Корбич Г., *Воєнне дитинство у прозі Григора Тютюнника в контексті постколоніальних практик* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 59–72. [Korbič G., *Voënnë ditinstvo u prozi Grigora Tûtûnnika v konteksti postkolonial'nih praktik* [v:] *Literaturnij obraz ditinstva v časi krizi XX–XXI st.*, nauk. red. K. Ākubovs'ka-Kravčik.]
- Поліщук Я., *Дитина й афекти в ранніх оповіданнях Михайла Коцюбинського* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 12–24. [Polišuk Ā., *Ditina j afekti v rannih opovidannâh Mihajla Kocûbins'kogo* [v:] *Literaturnij obraz ditinstva v časi krizi XX–XXI st.*, nauk. red. K. Ākubovs'ka-Kravčik.]
- Пухонська О., *Дитяча травма війни (за романом Сарі Новіч „Дівчинка на війні”)* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи ХХ–ХХІ ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 162–173. [Puhons'ka O., *Ditâča travma vîjni (za romanom Sari Novič „Divčinka na vîjni”)* [v:] *Literaturnij obraz ditinstva v časi krizi XX–XXI st.*, nauk. red. K. Ākubovs'ka-Kravčik.]

²⁰ *Ibidem*, с. 162–163.

- Харлан О., *Виховання „нової людини”: українська дитяча проза 1930-х років як відображення радянського антропологічного експерименту* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 34–43. [Harlan O., *Vihovannâ „novoi lûdini”: ukraïns'ka ditâča proza 1930-h rokiv âk vidobražennâ radâns'kogo antropologičnogo eksperimentu* [v:] *Lîteraturnij obraz ditinstva v časi krizi XX–XXI st.*, nauk. red. K. Âkubovs'ka-Kravčik.]
- Яблонська О., *Світ дитини у творчості Модеста Левицького: проблема індивідуальної та національної ідентичності* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 25–33. [Âblons'ka O., *Svit ditini u tvorčosti Modesta Levic'kogo: problema individual'noï ta nacional'noï iđentičnosti* [v:] *Lîteraturnij obraz ditinstva v časi krizi XX–XXI st.*, nauk. red. K. Âkubovs'ka-Kravčik.]
- Якубовська-Кравчик К., *Специфіка дитинства в оповіданнях Олега Сенцова* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 84–97. [Âkubovs'ka-Kravčik K., *Specifika ditinstva v opovidannâh Olega Sencova* [v:] *Lîteraturnij obraz ditinstva v časi krizi XX–XXI st.*, nauk. red. K. Âkubovs'ka-Kravčik.]
- Bishop R. S., *Windows and Mirrors: Children's Books and Parallel Cultures* [in:] *Celebrating Literacy. Proceedings of the Annual Reading Conference at California State University* (14th, San Bernadino, California, March 5, 1990), p. 3–2, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED337744.pdf#page=11>, [5.03.2022].
- Kachak T., *Dytynstvo v chasy kryzy XX–XXI st. u literaturi ta kul'turi Tsentral'noyi ta Skhidnoyi Yevropy* [w:] „*Studia Polsko-Ukraińskie*”, nr 8, 2021, s. 280.
- Kaczmarczyk M., *Obraz dziecka i dzieciństwa w obliczu wojny i zagłady na podstawie powieści Jurija Wynnyczuka „Tango Śmierci”* [в:] *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.*, наук. ред. К. Якубовська-Кравчик, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego: Warszawa 2021, с. 105–122. [*Lîteraturnij obraz ditinstva v časi krizi XX–XXI st.*, nauk. red. K. Âkubovs'ka-Kravčik.]
- Kołodziejczyk D., Świetlicki M., *Trauma kulturowa jako palimpsest: (post)komunizm w kontekście porównawczym nowoczesności, totalitaryzmów i (post)kolonializmów* [w:] „*Miscellanea Posttotalitariana Wratislaviensia*”, nr 6, 2017, s. 9–14.

Тетяна КАЧАК – доктор філологічних наук, професор кафедри фахових методик і технологій початкової освіти; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

зголошення артыкулу: 28 stycznia 2022
 прыjęcie артыкулу до друку: 4 czerwca 2022